

Toruń, 13.05.2021 r.

Łukasz Włodarski
Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Dwory arcybiskupów gnieźnieńskich do 1493 r. Struktura, urzędy, ludzie

Streszczenie

W świetle dotychczasowych ustaleń literatury przedmiotu model średniowiecznego dworu w krajach Europy Zachodniej przypuszczalnie najwcześniej zaczął kształtować się we Francji. Należy jednak zaznaczyć, że najstarszym zachowanym źródłem przedstawiającym organizację dworu monarszego pozostaje ordonans angielskiego króla Henryka I, którego powstanie datowane jest pomiędzy 1130 a 1136 r.

Przedmiotem badań prowadzonych w niniejszej pracy są dwory arcybiskupów gnieźnieńskich w XIII–XV w. Dysertacja stawia sobie za cel przedstawienie składu osobowego poszczególnych dworów arcybiskupich oraz ukazanie struktury dworu biskupiego w późnym średniowieczu. Ponadto prezentuje ona urzędników oraz dworzan arcybiskupich jako grupę społeczną. Co do ram chronologicznych pracy, to z jednej strony są one wyznaczone przez pontyfikat arcybiskupa gnieźnieńskiego Pełki (1232–1258), kiedy to po raz pierwszy w źródłach odnotowani zostali urzędnicy dworscy arcybiskupów gnieźnieńskich, z drugiej zaś przez śmierć prymasa Zbigniewa Oleśnickiego w 1493 r. Po nim to na stolicy arcybiskupiej w Gnieźnie zasiadł „gracz” innego, niespotykanego dotąd, formatu – przedstawiciel dynastii panującej Fryderyk

Jagiellończyk, który jednocześnie łączył prymasostwo z biskupstwem krakowskim, skupiając w swoich rękach dwa najważniejsze urzędy kościelne w średniowiecznej Polsce.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. W pierwszym rozdziale pochyłono się nad definicjami dworu zarówno świeckiego (królewskiego, książęcego), jak i kościelnego (biskupiego), które funkcjonują w obiegu naukowym. Dwór to instytucja mniej lub bardziej ustrukturyzowana, zhierarchizowana toteż w drugiej części przedstawiono osoby, które pełniły na dworach arcybiskupów gnieźnieńskich urzędy, piastowały godności kanclerskie lub po prostu były dworzanami tychże hierarchów. W rozdziale trzecim ukazano dwór arcybiskupi jako grupę społeczną. W związku z tym wykorzystując dostępne metody statystyczne przedstawiono pochodzenie społeczne oraz geograficzne dworzan, ich wykształcenie, to w jaki sposób przebywanie u boku arcybiskupów wpłynęło na ich dalsze kariery, liczebność dworów oraz hierarchię urzędniczą. Natomiast w ostatnim, czwartym rozdziale zaprezentowano biogramy dworzan.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że na dworach arcybiskupów gnieźnieńskich funkcjonowały urzędy cześnika (podczaszego), kanclerza (podkanclerzego), klucznika, komornika (podkomorzego), koniuszego (podkoniuszego), krajczego, kuchmistrza, łowczego, marszałka, pokojowca, skarbnika (podskarbiego), spowiednika oraz stolnika (podstolego). Ponadto w otoczeniu arcybiskupów gnieźnieńskich przebywali *familiars*. Zdecydowana większość zidentyfikowanych dworzan arcybiskupich wywodziła się ze stanu rycerskiego. Tylko nieliczni z nich z pochodzenia byli mieszczanami, zaś plebejuszem był wyłącznie jeden z urzędników. Warto również dodać, że arcybiskupi częstokroć otaczali się swoimi bliższymi bądź dalszymi współrodowcami. Natomiast co do pochodzenia terytorialnego, to na dworach arcybiskupich dominowali przedstawiciele dawnych województw: sieradzkiego, łęczyckiego, sandomierskiego, kaliskiego oraz poznańskiego.

Toruń, 13.05.2021

Lukasz Włodarski
Faculty of History
Nicolaus Copernicus University in Toruń

The courts of archbishops of Gniezno until 1493. Structure, offices, people

Summary

In the light of current conclusions of the subject literature the model of a medieval court probably started earliest forming in Western European countries in France. It should be noted, however, that the oldest surviving source presenting the organisation of a royal court is the ordinance of English king Henry I, the origin of which document is dated to between 1130 and 1136.

The subject of the research of the following thesis are the courts of Gniezno archbishops between the 13th and the 15th century. The goal of the dissertation is to introduce the personnel of particular archbishop courts and to display the structure of an archbishop court in the late Middle Ages. Moreover, it also presents the officials and court personnel at an archbishop court as a social group. With reference to chronological boundaries of the current work, they are set by the pontificate of the Gniezno archbishop Pełka (1232–1258) on one end, when court officials of Gniezno archbishops were first mentioned in sources, and the death of the primate Zbigniew Oleśnicki in 1493 on the other end. After that, the person to take over the archbishop capital in Gniezno was a ‘player’ of a different, never before seen, kind – a representative of the ruling dynasty, Fryderyk Jagiellończyk, who simultaneously held two offices – that of the primate and that of the Cracow bishop, combining in his hands the two most powerful church offices in medieval Poland.

The thesis consists of an introduction, four chapters and a conclusion. The first

chapter explores the definitions of both a secular (royal, prince) court as well as a church (bishop) court which function in academic circulation. A court is an institution that is more or less structured, hierarchized; therefore, the second part presents people who held offices at the courts of Gniezno archbishops, prided the roles of chancellors or simply were courtiers of the abovementioned hierarchs. In the third chapter archbishop court as a social group is presented. Connected to that, what is displayed with the use of available statistical methods is social and geographical background of the courtiers, their education, how their time at the side of archbishops influenced their further careers, numerical amounts of the courts and clerical hierarchy. Furthermore, chapter four presents the courtiers' biographical notes.

The conducted analysis suggests that at the courts of the Gniezno archbishops the following offices were held: the cupbearer (the deputy cupbearer), the chancellor (the deputy chancellor), the steward, the bailiff (the deputy bailiff), the equerry (the deputy equerry), the carver, the chef, the master of the hunt, the chamberlain, the valet, the treasurer (the deputy treasurer), the confessor and the pantler (the deputy pantler). Moreover, *familiars* also stayed in the surroundings of the archbishops of Gniezno. The majority of identified archbishops' courtiers descended from knighthood. Only few came from a town background, and only one official was plebeian. It is also worth noting that archbishops oftentimes surrounded themselves with closer or more distant kinsmen. With reference to territorial background, the archbishop court was dominated with representatives coming from the following former voivodships: Sieradz voivodship, Łęczyca voivodship, Sandomierz voivodship, Kalisz voivodship and Poznań voivodship.

